

УДК 339.74

Д. І. Бойко,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси» Української
державної академії залізничного
транспорту (Харків)

О. О. Коковіхіна,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри «Фінанси»
Української державної академії
залізничного транспорту (Харків)

ВИКОРИСТАННЯ НОРМ ОБОВ'ЯЗКОВИХ РЕЗЕРВІВ У ГРОШОВО-КРЕДИТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості застосування норм обов'язкових резервів для комерційних банків України як одного з основних інструментів грошово-кредитної політики. Проаналізовано вітчизняну практику впровадження диференційованого підходу до визначення норм резервування. Виявлено вплив цього інструменту на ліквідність банків та їх кредитоспроможність.

Ключові слова: норма обов'язкового резервування, грошово-кредитна політика, комерційний банк.

Д. И. Бойко, А. А. Коковихина
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НОРМ ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ
РЕЗЕРВОВ В ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКЕ
УКРАИНЫ

В статье исследованы особенности применения норм обязательных резервов для коммерческих банков Украины как одного из основных инструментов денежно-кредитной политики. Проанализирована отечественная практика внедрения дифференцированного подхода к определению норм резервирования. Исследовано влияние данного инструмента на ликвидность банков и их кредитоспособность.

Ключевые слова: норма обязательного резервирования, денежно-кредитная политика, коммерческий банк.

D. I. Boyko, O. O. Kokovichina
THE USE OF NORMS OF OBLIGATORY BACKLOGS
IN THE MONETARY POLICY OF UKRAINE

In the article is investigational the feature of application of norms of obligatory backlogs for the commercial banks of Ukraine as one of basic instruments of monetary policy. Domestic practice of introduction of the differentiated going is analyzed near determination of norms of backuping. Investigational influence of this instrument on liquidity of banks and their solvency.

Key words: required reserve ratio, the monetary policy, the commercial bank.

Постановка проблеми. Актуальність теми визначається необхідністю застосування в Україні комплексного підходу до побудови сучасних економічних відносин на підставі регулювання норм обов'язкових резервів як одного із інструментів грошово-кредитної політики. Вітчизняними та зарубіжним фахівцями неодноразово доведено те, що досягнення найбільш значущих результатів у грошово-кредитній сфері можливе лише за умови виваженого, чіткого і послідовного впровадження системи відповідних заходів. Тому необхідною є розробка методологічної та методичної основи досліджень процесів функціонування грошово-кредитного обігу й обґрунтованість комплексу заходів щодо реалізації ефективного грошово-кредитного механізму державного регулювання економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий доробок у формуванні теорії грошово-кредитного регулювання належить провідним вітчизняним ученим: І. В. Бураковському, А. І. Гальчинському, О. В. Дзюблюку, Л. О. Донченко, О. М. Іваницькій, В. Д. Лагутіну, В. І. Лисицькому, І. О. Лютому, В. І. Міщенко, О. І. Петрику, М. І. Савлуку, В. С. Стельмаху, А. А. Чухну, В. В. Юрчишину.

К. Л. Ларіонова, Г. І. Капінос досліджували сучасний стан грошово-кредитної політики [1]. О. Ю. Носов розглядає зміст механізму резервування та його розвиток у сучасних банківських системах, а також особливості застосування його різних форм [2]. Тушницький Н. О. зай-

мається питаннями методології монетарного інструментарію [3].

Незважаючи на досягнення вказаних вище вчених, питання ефективного використання прямих та непрямих інструментів державного регулювання грошового обігу потребують більш докладного та системного вивчення.

Мета статті – дослідження ступеня використання інструментів монетарної політики, а саме особливостей визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків у контексті державного регулювання у сфері грошового обігу в Україні.

Основні результати дослідження. У проведенні грошово-кредитної політики Національний банк має автономний статус, підтримує загальну економічну політику Уряду відповідно до Конституції та чинного законодавства України, маючи за мету забезпечення стабільності національної валюти. Дії Національного банку, спрямовані на стабільне довгострокове економічне зростання, іноді не збігаються з політикою Уряду щодо цього, орієнтованою на більш короткі строки. Національний банк України підтримує рівновагу на грошово-кредитному ринку за допомогою законодавчо визначених механізмів та інструментів у межах методів прямої і вибіркової дії. Відповідно до чинного законодавства основними з них є: визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків; процентна політика; рефінансування комерційних банків; управління золотовалютними резерва-

ми; операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі із казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку; регулювання імпорту й експорту капіталу; емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними [4].

Обов'язкові резервні вимоги є одним із монетарних інструментів, що використовується центральними банками для регулювання обсягів грошової маси в обігу й управління грошово-кредитним ринком. У вузькому значенні під обов'язковими резервами розуміють частину активів банку, які використовуються для забезпечення його гарантованої ліквідності [5, с. 22]. Дія цього інструменту полягає у зміні центральним банком нормативу резервування, в межах якого банки зобов'язані частину залучених коштів зберігати на коррахунку в центральному банку.

Уперше обов'язкові резервні вимоги були застосовані у США у 1913 р. з метою формування страхового фонду для гарантованої виплати депозитів. Згодом цей інструмент почали використовувати в інших країнах, зокрема в Німеччині (1948 р.), Франції (1979 р.), Великій Британії (1961 р.) [6, с. 119].

Нині мінімальні обов'язкові резерви використовуються в багатьох розвинених країнах. Проте якщо на початковому етапі застосування цього інструменту його функціональне призначення обмежувалося страхуванням своєчасного виконання зобов'язань банків щодо залучених коштів, то нині їх функції значно розширилися. У сучасних умовах обов'язкове резервування – це інструмент грошо-

во-кредитної політики, що використовується, крім регулювання ліквідності банківської системи, для регулювання емісії кредитних грошей банками, засіб антициклічної та антиінфляційної політики.

Мінімальні обов'язкові резерви як монетарний інструмент має свої особливості, які зумовлюють специфіку його застосування центральним банком у своїй грошово-кредитній політиці:

по-перше, резервні вимоги – потужний засіб грошово-кредитного регулювання, адже навіть невеликі зміни норми резервів призводять до значних змін в обсягах вільних ресурсів банків та ще більших змін через дію мультиплікатора в обсягах їх кредитних вкладень;

по-друге, дія цього інструменту недостатньо керована, оскільки пов'язана із мультиплікативним ефектом;

по-третє, резервні вимоги обов'язкові для виконання всіма банками, тому є жорстким інструментом прямої дії;

по-четверте, мінімальні обов'язкові резерви є постійно діючим довгостроковим інструментом грошово-кредитної політики на відміну від інших монетарних інструментів, що застосовуються залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку [7, с. 113].

Обов'язкові резерви є інструментом глибокої дії і виконують дві функції: по-перше, вони як ліквідні резерви слугують забезпеченням зобов'язань комерційних банків по депозитах їхніх клієнтів. Періодичною зміною норми обов'язкових резервів центральний банк підтримує ступінь ліквідності комерційних банків на мінімально припустимому рівні залежно від економічної ситуації. По-друге, мінімальні резерви є інструментом, який використовується центральним банком для регулювання обсягу грошової маси у країні. Змінюючи норми обов'язкових резервів, центральний банк регулює масштаби активних операцій комерційних банків.

В Україні механізм обов'язкових резервів як інструмент грошово-кредитної політики почав застосовуватися з 1992 р. і на початковому етапі був одним із основних інструментів регулювання грошово-кредитного ринку. До 2000 р. розмір обов'язкових резервів визначався узагальнено для всіх видів залучених коштів і становив на кінець 1992 року 13%, 1993 р. – 25%, 1994–1997 рр. – 16,5%, 1999 р. – 17% і у 2000 р. – 15%.

Від 2001 р. Національний банк почав застосовувати до визначення норм резервування диференційований підхід. Від кінця 2003 р. до жовтня 2004 р. від банків не вимагалось формування резервів за довгостроковими коштами, залученими в національній валюті від юридичних і фізичних осіб, тобто обов'язкове резервування здійснювалося за нульовою ставкою (табл. 1) [8].

Упродовж 2007 року та січня-листопада 2008 року нормативи формування банками обов'язкових резервів та їх грошовий еквівалент, який щоденно на початок операційного дня необхідно було зберігати на кореспондентському рахунку банку в НБУ, залишалися незмінними (табл. 2) [8].

У період загострення кризової ситуації на фінансовому ринку наприкінці 2008 року НБУ лібералізував вимоги до формування банками обов'язкових резервів для стимулювання укладання депозитно-кредитних угод у національній валюті. Зокрема, з 5 грудня 2008 року ставка нормативу обов'язкового резервування за залученими коштами в націо-

Таблиця 1

Нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів протягом 2003-2004 рр.

Період дії	Нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів, %					
	за короткостроковими депозитами нефінансових корпорацій у національній валюті	за короткостроковими депозитами домашніх господарств в іноземній валюті	за короткостроковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств в іноземній валюті	за довгостроковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств в іноземній валюті	за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств	
					у національній валюті	в іноземній валюті
20.11.2003–30.09.2004	6	2	10	8	8	12

Джерело: [8]

Таблиця 2

Динаміка норми обов'язкового резервування в Україні, 2004-2009 рр.

Період дії	Нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів, %					
	за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів	
	у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті		
01.10.2004-24.12.2004	7	7	8	8	-	
25.12.2004-31.08.2005	6	6	7	7	-	
01.09.2005-09.05.2006	6	6	8	8	-	
10.05.2006-31.07.2006	4	4	6	6	-	
01.08.2006-30.09.2006	2	3	3	5	-	
01.10.2006-04.12.2008	0,5	4	1	5	-	
05.12.2008-04.01.2009	0	3	0	5	-	
05.01.2009-30.01.2009	0	4	0	7	-	
з 01.02.2009	0	4	0	7	2	

Джерело: Таблицю складено авторами за даними НБУ [8]

нальній валюті була встановлена на рівні 0%. Інша ситуація склалась із нормативами в іноземній валюті. Зменшення їх за строковими вкладками з 05.12.2008 року змінилося підвищенням з 05.01.2009 року за строковими вкладками до 4%, тобто до попереднього рівня, та за коштами на поточних рахунках і вкладками на вимогу до 7%, тобто збільшення становило 2%. Із 01.02.2009 року НБУ ввів новий норматив обов'язкового резервування за коштами інших банків нерезидентів та інших небанківських фінансових посередників нерезидентів, ставку якого встановив на рівні 2%.

Проведені розрахунки від початку 2006 року свідчать про наявність кореляційної залежності між середнім розрахунковим нормативом обов'язкового резервування та ліквідними активами, яка характеризується коефіцієнтом кореляції $r = -0,83349$ (рис. 1). Значення цього показника свідчить про наявність тісного зв'язку між обсягами кредитування і нормами обов'язкових резервів. Розрахований рівень коефіцієнту детермінації ($R=r^2$), який становить 0,69471, говорить про те, що зміна обсягів кредитування на 69,5% залежить від зміни норм обов'язкових резервів та на 30,5% – від дії інших чинників.

Високий рівень залежності ліквідності банківської системи від середнього розрахункового нормативу обов'язкового резервування свідчить про значущість цього інструменту грошово-кредитної політики. А тому, проводячи політику обов'язкового резервування, можна досягти таких цілей: стимулювати проведення депозитно-кредитних угод у національній валюті; зменшити операції банків в іноземній валюті шляхом збільшення їх витратності для банків; зменшити валютний ризик; обмежити зовнішнє короткотермінове кредитування, яке відбувалося в іноземній валюті. Очевидним є зростання депозитів у національній валюті разом зі зниженням нормативів обов'язкового резервування в національній валюті. Це може бути пов'язано із політикою банків щодо залучення депозитів саме в національній валюті (рис. 2).

Що стосується кредитів, то дуже показовим є 2006–2007 рр., коли зі зниженням нормативу обов'язкового резервування в національній валюті значно зросли обсяги кредитування (рис. 3). Збереженню таких тенденцій зашкодила фінансова криза 2008 року.

Висновки. Вітчизняна практика використання механізму застосування норм обов'язкових резервів свідчить про зміну жорсткої політики Національного банку в застосуванні цього інструменту на більш помірковану та зважену. Вона виявляється в посиленні ролі більш гнучких інструментів, зокрема рефінансування та процентної політики; постійному вдосконаленні внутрішніх важелів регулювання механізму обов'язкового резервування і зменшенні норм обов'язкового резервування в регулюванні ліквідності. Тому подальші дослідження потрібно спрямовувати на глибоке осмислення взаємодії таких інструментів монетарної політики, як рефінансування і процентна політика.

Література

1. Ларіонова К. Л. Сучасний стан та перспективи змін грошово-кредитної політики України / К. Л. Ларіонова, Г. І. Капінос // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – Т. 1. – С. 136–141.
2. Носов О. Ю. Розвиток механізму резервування у банківській системі України / О. Ю. Носов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biob/nvntu/16_5/204_Nosow_16_5.pdf
3. Тушницький Н. О. Методологія дослідження монетарного інструментарію центрального банку / Н. О. Тушницький // Формування нової парадигми економічної освіти в Україні : зб. наук. статей учасників Міжнародної наук.-метод. конф. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – С. 58–59.
4. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV, зі змінами і доповненнями [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_NBU.pdf

5. Бычков В. П. О банковских резервах / В. П. Бычков, В. П. Бердышев // Банковское дело. – 2003. – № 4. – С. 21–26.
6. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / Б. П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.
7. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В. С. Стельмаха. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
8. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

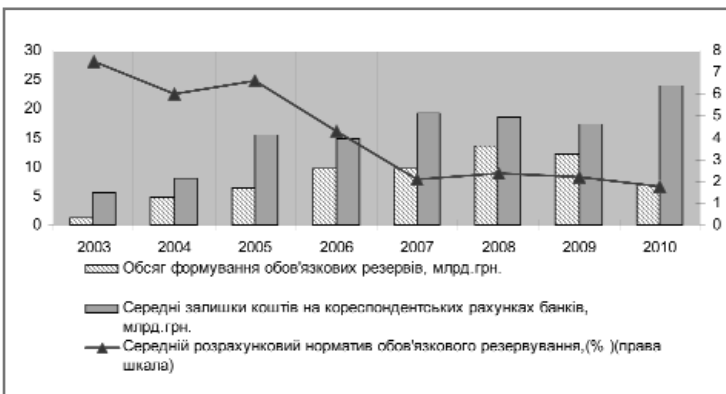

Рис. 1. Динаміка сформованих банками обов'язкових резервів, залишків коштів на рахунках банків у НБУ та середнього нормативу обов'язкового резервування
Джерело: Діаграму побудовано авторами за даними НБУ [8]

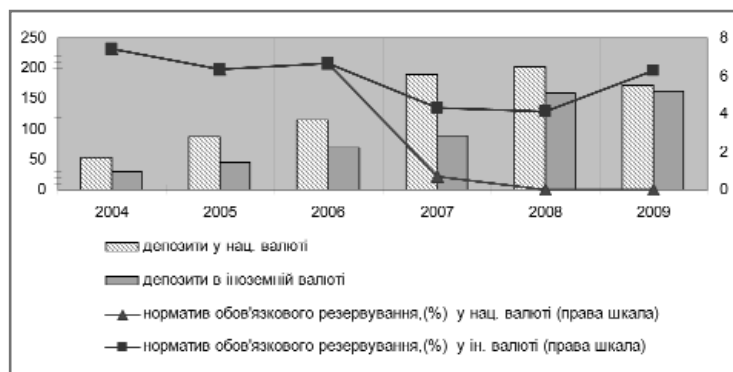

Рис. 2. Динаміка депозитів та нормативів обов'язкового резервування
Джерело: Діаграму побудовано авторами за даними НБУ [8]

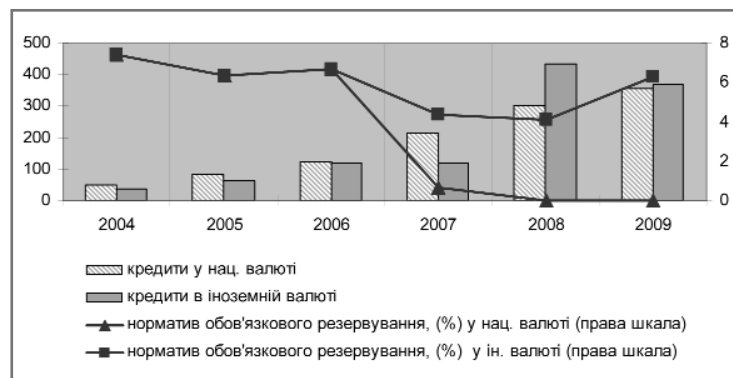

Рис. 3. Динаміка кредитів та нормативів обов'язкового резервування
Джерело: Діаграму побудовано авторами за даними НБУ [8]

Стаття надійшла до редакції 10 березня 2011 року